

KVIZ ZNANJA GDJE SAM – TKO SAM 2014.

Katedra Čakavskoga sabora za Grobnišćinu je tijekom proteklih dvadesetak godina postala svojevrsnim rasadnikom novih projekata. Među najznačajnijima su:

- svakogodišnja tromjesečna manifestacija “Grobnička jesen” od rujna do prosinca, a prva je održana 1993. godine
- Međunarodna likovna kolonija Grobnik (počela s radom 1996. godine), koja je do danas postala svojevrsnim rasadnikom novih suradnji, posebice na međunarodnom planu. Primjerice, upravo uz ovogodišnju “Grobničku jesen” 23. listopada je u Stuttgartu otvorena izložba djela iz fundusa Muzeja suvremene likovne umjetnosti Grobnik, a to je već treća izložba djela iz grobničkog fundusa u Njemačkoj.
- Čakavski Festival “Grobnička skala” za mlade pjevačke talente, na kojem mogu nastupiti stariji od 16 godina, koji prođu na jednoj od audicija. Audicije se provode svake jeseni u Buzetu - u Narodnom domu, u Čavlima – u Domu kulture, te u Krku – u Gradskoj vijećnici. Prva glazbena manifestacija “Grobnička skala” je održana u prosincu 1998. godine, a od 2002. godine postaje čakavskim festivalom
- Međunarodni projekt “CroARTia”, u kojem je Katedrin partner iz Njemačke Međunarodna udruga umjetnika “Syrlyn” iz Stuttgarta. Njemački partner je 2012. godine ovaj projekt proglasio “kulturno-turističkim proizvodom bez konkurencije u svijetu”
- Galerija suvremene umjetnosti Grobnik, otvorena krajem svibnja 1999. godine
- “Priziv na devet” – projekt novog koncepta izložbi uopće, po kojem jedna izložba u sebi sadrži čak 13 izložbi – 4 skupne i 9 samostalnih.
- “Darovani” – svakogodišnji natječaj za najbolje učeničke literarne i likovne radove, pokrenut prije 15 godina... itd.

A među najznačajnijim Katedrinim projektima u svakome je slučaju i Kviz znanja GDJE SAM – TKO SAM, koji mladima ponajprije nudi detaljnije upoznavanje s nizom povijesnih i drugih činjenica na području srednjovjekovnog Vinodola te još starije srednjovjekovne hrvatske državine – Kneževine Primorska Hrvatska.

Najstariji stanovnici Vinodola bili su Japodi i Liburni. Na njih nas podsjećaju do danas, gradine na Velom Ospu, Sv. Jurju (između Selca i Bribira) i Humcu kod Triblja.

Rimljani su počeli jače prodirati u ove krajeve već u 2. st. pr. Kr. a njihova je nazočnost postala još izraženijom počevši od cara Augusta. On je krajeve istočno od rijeke Raše uključio u rimsku provinciju Dalmaciju, koja je obuhvaćala područje do Save i Drine. Ipak, još ni u I. i 2. stoljeću n. e. romanizacija stanovništva Dalmacije, prema tome i Vinodola, nije bila osobito jaka. Kasniju pojačanu romanizaciju treba pripisati uz ostalo i širenju kršćanstva i izgradnji magistralne rimske ceste kroz vinodolsku dolinu. Ta je cesta povezivala Italiju i Istru preko Tarsatike (današnja Rijeka) i Senja s našim krajevima u nutrašnjosti i prema jugu.

Plinije Stariji, značajni rimski autor iz 1. st. poznaje samo Tarsatiku i Senj, dok najveći antički geograf Ptolomej spominje uz njih još i ušće Eneja (Rječina) i Volkeru (Bakar). Zanimljivo je svjedočanstvo kasnijeg geografa iz Ravene, koji između Tarsatike i Senja poznaje dva mjesta, Ad Turres i Raparia. Ako taj podatak povežemo s kasnorimskim zemljovidom (tzv. Peutingerova karta), na kojoj su vidljive dvije ceste između Tarsatike i Senja, i na kojoj je od Ad Turres označen na cesti koja ide duž obale, i to točno na sredini puta, onda bi se moglo s velikom vjerojatnošću zaključiti da je Raparia koju spominje Ravenski geograf ležala uz cestu u unutrašnjosti Vinodola i da se pod tim imenom skriva današnji Bribir. Naime, ime naselja Varvaria kasnije se

izgovaralo Barbaria. To je Ravenski geograf pogrješno zapisao kao (B)raparia, a Slaveni izgovarali Bribir.

Vinodolska su mjesta od Križišća do Novoga do današnjeg dana sačuvala slavenska imena (npr. Tribalj, Drivenik, Grižane itd.) uz jedini izuzetak Bribira. Iz toga treba zaključiti da je Bribir jedino mjesto koje je sačuvalo puni kontinuitet od antike i da je upravo Bribir bio središte Vinodola. To se vidi i po Vinodolskom zakonu koji nam je sačuvarao dragocjenu obavijest o tome da je najviši crkveni položaj imao u Vinodolu bibrirski arhiprivad, a poznato je da je crkvena organizacija uvijek odražavala upravnu organizaciju nekog područja. Uostalom, i sama je riječ arhiprivad prastarog kasnorimskog porijekla i još jedan dokaz kontinuiteta između antike i kasnijeg razdoblja, i to upravo u Bribiru.

Potkraj 6. stoljeća Hrvati se šire preko Balkanskog poluotoka, dolaze u Vinodol i preko njega i Učke postupno se naseljavaju u cijeloj Istri, a najviše u njezinom istočnom i središnjem dijelu. Kada franački vladar Karlo Veliki koncem 8. stoljeća ruši avarsko-slavenski plemenski savez, hrvatska država narodnih vladara obuhvaća uz ostale krajeve Vinodol i Istru do Brseča. Vinodol se naseljava hrvatskim graničarima koji čuvaju državnu granicu. Ta vojno-graničarska funkcija dolazi osobito do izražaja poslije smrti prvoga zajedničkog ugarsko-hrvatskog kralja Kolomana u drugom desetljeću 12. stoljeća, kada njemački feudanci otimaju kraj od Brseča do Rječine i kada Grobnik i Trsat postaju prva obrambena linija na hrvatskoj granici. Trebalo je čekati mnoga i mnoga stoljeća da se i područje Rječina-Brseč i Istra s druge strane Učke konačno povrate matici zemlji, Hrvatskoj.

Pretpostavlja se da su nad Krkom i susjednim kopnenim područjima, uključujući i Vinodol, još u doba hrvatskih narodnih kraljeva u 11. stoljeću vladali Krčki knezovi te da su upravo oni organizirali obranu hrvatskih krajeva istočno od Rječine od napada njemačkih feudalaca. Vrlo je vjerojatno da je obitelj Krčkih knezova vladala u tim krajevima tijekom 12. stoljeća i da je hrvatsko-ugarski vladar Bela III., darovnicom Modruša (1193. godine) samo legalizirao njihovu vlast.

Sredinom 13. stoljeća hrvatsko-ugarski vladari priznaju Krčkim knezovima punu vlast i nad Vinodolom. Krčki knezovi (Frankapani) su priznavali dvije vlasti nad sobom, mletačku u odnosu na Krk i hrvatsko-ugarskih vladara u odnosu na kopnena područja (uključujući i Vinodol) pa su vještom i mudrom politikom doveli svoj ugled do vrhunca u vrijeme snažnoga Nikole Frankapana u prvoj polovici 15. stoljeća. Oni su kasnije postupno slabili, ali su još i u 17. stoljeću držali Novi. Veći dio ostalih vinodolskih gradova bio je u to doba već u vlasti druge znamenite velikaške obitelji, Zrinskih, sve do 1671. godine, kada su Petar Zrinski i Fran Krsto Frankapan tragično završili svoje živote pod krvničkim mačem.

Vinodol je počevši od dolaska Hrvata stoljećima organiziran kao graničarsko područje prema nedalekim njemačkim feudalcima. Vinodolci su bili vojnici-graničari. Stanoviti ostaci tog uređenje vidljivi su još i mnogo kasnije u nekim pravnim ustanovama na Grobniku.

Graničarske općine užeg Vinodola tijekom vremena razvile su se u općine slobodnoga stanovništva, koje su priznavale vlast feudalaca i za iskorištavanje zemlje i druga prava plaćala određena podavanja. Vinodolski su pučani kmetovi bili zapravo nasljedni zakupci svojih zemalja, s tim što je njihovo pravo na zemlju kroz stoljeća postajalo sve jače.

Na čelu svake vinodolske općine stajao je satnik. Osim njega općina je imala još dva niža tijela - graščika (neka vrsta pomagača satnika) i busovića (općinskog vlasnika). Svećenike-glagoljaše ubrajalo se među kmetove. Članove privilegiranog staleža zvalo se "plemeniti", To su bile sve one osobe, koje su obavljale neku ugledniju službu za kneza i one čija se "plemenitost" sastojala u tome što ih je knez oslobodio kmetskih podavanja. Treba spomenuti i permane, kneževu vojnu pratnju, koja je također imala povlašteni položaj.

O VINODOLSKOM ZAKONU

Jedan od najznačajnijih europskih pravnih spomenika je Vinodolski zakon.

Vinodolski zakon donesen je u nazočnosti kneza Leonarda iz moćne velikaške obitelji Krčkih knezova, koji su se kasnije prozvali Frankapani (Frankopani, Frangipanes). Njihovo podrijetlo nije u znanosti raščišćeno.

Osobitu značajku Vinodolskom zakonu daje okolnost što ga je sastavilo povjerenstvo od predstavnika devet vinodolskih općina (Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir, Novi, Ledenice). Ti su ljudi popisali stare pravne običaje koji su se primjenjivali u Vinodolu, s time da su pri tome mijenjali one odredbe koje su bile zastarjele i koje više nisu odgovarale novijim prilikama.

Nije lako razumjeti domet pojedinih odredaba Vinodolskog zakona. Tome ima više razloga. Prije svega, on je napisan na starome hrvatskom jeziku, koji se prilično razlikuje od našega modernog jezika kojim se služimo. Tako se npr. danas više ne rabi riječ "vola", nego "ili", za "pomaknuti" (svjedoka) kaže se predložiti, za "rič" kažemo "stvar", za "ličbu" "optužba" itd. itd.

Porijeklo nekih riječi koje rabi Vinodolski zakon nije do danas objašnjeno. Tako se npr. kaže u članku 1 da se đakon "vlaški" (tj. talijanski) zove "macarol", u članku 72 kaže se za zastupnika da se on "hervatski" (tj. hrvatski) zove "arsal", itd.

Mnoge pravne odredbe Vinodolskog zakona odnose se na srednjovjekovno pravo i društveno uređenje koje se duboko i bitno razlikuje od našega modernog shvaćanja prava i društva pa je i onome tko je vrlo dobro upućen u našu pravnu povijest često vrlo teško proniknuti u pravi smisao pojedinih pojmova i odredaba. Zato nije ni najmanje čudno što se naši najveći poznavatelji Vinodolskog zakona uvelike razilaze u svojim objašnjenjima. Ali, znanstveno tumačenje Vinodolskog zakona korak po korak napreduje, pa su tako mnogi problemi, zahvaljujući naporima mnogih istraživača danas već uspješno riješeni. Ipak, budućim istražiteljima predstoji još mnogo posla.

U Vinodolskom zakonu nema mnogo odredaba o sklapanju i ispunjenju ugovora jer se vinodolsko društvo uglavnom sastojalo od poljoprivrednika koji su najveći dio svojih potreba podmirivali vlastitom proizvodnjom i radom unutar obiteljskog kruga. Pa ipak, upravo odredbe Vinodolskog zakona što se odnose na obvezno pravo dokazom su da

vinodolsko društvo nije bilo ni primitivno ni usmjereno isključivo na zadovoljavanje najnužnijih životnih potreba. Uz to se i u Vinodolskom zakonu mogu zamijetiti znakoviti utjecaji iz drugih pravnih područja, koji dokazuju da nije riječ o društvu zatvorenom prema vanjskom svijetu. Tako je izvanredno zanimljiva odredba članka 45 o načinu sklapanja raznih vrsta pravnih poslova koji se odnose na nekretnine. U tom se članku ističe da se pravne poslove koji se odnose na zemlje i vinograde obavlja uz "likuf". Riječ potječe iz njemačkog pravnog područja (Leitkauf) i označava prastari pravni običaj da se pozovu svjedoci i zajedno s njima konzumira jelo i piće. Time se osigurava nazočnost svjedoka, a mala "gozba" koja se tom prigodom upriličila ima za svrhu bolje i jače sjećanje na pravni posao koji se tom prigodom sklopio. Riječ likuf došla je preko susjednoga slovenskog područja, koje je bilo u vlasti njemačkih feudalaca, ali sam pravni običaj svečane konzumacije jela i pića zajamčen je još stoljećima ranije u staroj hrvatskoj državi narodnih vladara.

Vinodolski zakon posvećuje posebnu pozornost ugostiteljima i trgovcima iz čega se može zaključiti njihova važnost i ugledni položaj. Problem koji je i inače predmetom posebne brige srednjovjekovnih zakonodavaca, naime, kako postupiti s gostom koji je bez svjedoka konzumirao vino u gostionici i nije htio platiti, Vinodolski je zakon riješio tako da je odredio da se vjeruje tvrdnji ugostitelja, ojačanoj njegovom prisegom, ali samo do određene visine, i to do 10 soldina ako ugostitelj prodaje samo vlastito vino, i do 20 soldina, ako je "podružnik", tj. ako prodaje i tuđe vino. Nešto slično bilo je propisano i za trgovce. Prema članku 44 Vinodolskog zakona čini se da je postojao običaj izdavanja robe na kredit uz trgovčevu zabilješku (nešto slično postojalo je još u moderno doba: trgovci su za mušterije u koje su imali povjerenja vodili posebne bilježnice, na osnovi kojih je mušterija podmirivala svoj dug jedanput mjesečno). Prema Vinodolskom zakonu vjerovalo se trgovčevim knjigama, čak do visine 50 libara, s time da je trgovac morao položiti prisegu da su knjige istinite.

Veći dio Vinodolskog zakona posvećen je kaznenom pravu. Njegovi sastavljači željeli su ograničiti kneza i njegove predstavnike u samovoljnom i prekomjernom kažnjavanju. Ta se njihova želja lijepo vidi već i iz načina izražavanja o čemu je već bilo riječi. Za ona kažnjiva djela, koja nisu navedena u Vinodolskom zakonu unesena je također već spomenuta opća, neobično važna odredba, po kojoj za sva u Vinodolskom zakonu navedena kažnjiva djela, vlast može izreći kaznu od najviše 6 libara ("nema veće kazne od 6 libara").

Postupak dokazivanja na sudu bio je vrlo jednostavan i, reklo bi se, moderan. Vinodolski zakon ne poznaje ni Božjega suda ni torture. Glavno su dokazno sredstvo svjedoci, a ako njih nema, stranka prisizhe na istinitost svojih tvrdnji, ili sama, ili s većim ili manjim brojem tzv. porotnika. Npr. optuženi za razbojstvo, ako nije bilo svjedoka, dokazivao je svoju nevinost prisegom s 24 porotnika, a optuženi za krađu prisegom s 11 porotnika. Nasuprot tomu, u slučaju silovanja prisizhe žrtva, a ne optuženi, i to s 24 porotnika.

Vinodolski zakon objavio je prvi Antun Mažuranić u "Kolu" 1843 godine, a 1880. je Vatroslav Jagić objavio "Zakon Vinodol'skij" s tekstom zakona, njegovim ruskim prijevodom i mnogobrojnim izvanredno uspješnim filološkim i pravnim zapažanjima. Nešto kasnije, god. 1890. izdaje ga Franjo Rački ponovno, a 1923. god. Marko Kostrenčić

priprema novo izdanje s korisnim uvodom, prijevodom i tumačenjem pojedinih izraza i pravnih ustanova.

God 1952. Miha Barada izdaje tekst, prijevod i tumačenje u svom djelu "Hrvatski vlasteoski feudalizam", a Lujo Margetić 1980. daje u svojoj knjizi "Iz vinodolske prošlosti", uz tekst, prijevod i tumačenje te foto-reprodukcije najstarijeg sačuvanog rukopisa Vinodolskog zakona pisanog glagoljicom u drugoj polovici 16. stoljeća.

Akademik Josip Bratulić je 1988. izdao tekst Vinodolskog zakona uz tumačenje, komentar, rječnik i faksimil. Rad akademika Bratulića je u mnogome nenadmašiva sinteza dotadašnjih postignuća.

Boljem razumijevanju Vinodolskog zakona pripomogli su u znatnoj mjeri majstorski pisani članci Vladimira Mažuranića u njegovom monumentalnom djelu "Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik", Zagreb, 1909.-1922.

Uvodno izlaganje održano na Međunarodnom znanstvenom skupu u povodu 700. obljetnice Vinodolskog zakona, 600. obljetnice Senjskog i Krčkoga (vrbanskoga) statuta, održano u Zagrebu 19. rujna 1988. u palači HAZU – zaključio je akademik Lujo Margetić istim riječima kao i 6. siječnja 1988. na Saboru u Novome Vinodolskom:

" I na kraju dopustite mi da upitam sebe i sve prisutne dvije stvari.

Prvo, koji je pravi, duboki razlog da je Vinodolski zakon , to djelo malih vinodolskih kmetova i njihovih satnika, prvada i glagoljaških popova kao nekim čudom uspio bez teškoća osvojiti značajno mjesto među tadašnjim vrhunskim djelima europske kulture i civilizacije?

Drugo, možemo li mi, ljudi 20. stoljeća ponešto naučiti od naših skromnih predaka?

Vinodolski kmetovi bili su otvoreni prema svemu onome što je dolazilo do njih, radilo se o slavenskim, talijanskim ili njemačkim utjecajima. Kao da su znali da svaka zatvorenost vodi stagnaciji. A ipak, zadržali su svoju narodnu samobitnost i obdarili svoj narod i svijet originalnim narodnim djelom u kojem su svi vanjski elementi dobili svoje pravo mjesto i nov sadržaj. Oni nisu sebe smatrali ni boljim ni lošijim od drugih, a poštujući druge, najbolje su sačuvali vlastito dostojanstvo. Feudalni je gospodar mogao imati vlast, ali su ga nerad i neskromnost osudili na to da nestane i da konačno pobijedi mali kmet jer je u srcu imao napisane riječi: pravda, pravo, skromnost i rad. Nije li to i za nas poruka naših predaka i njihova Vinodolskog zakona i njegove stotinu godina mlađe braće, Krčkoga i Senjskoga statuta?

Vinodolski zakon - hrvatski pisani popis običajnog prava iz 1288. god. - može se s pravom staviti uz bok drugim europskim opsežnim srednjovjekovnim pravnim dokumentima pisanim na narodnom jeziku (pr. anglosaksonskim (601 .- 925.), Ruskoj pravdi (11. do 13. stoljeća) i Sachsenspiegel (13. stoljeće). Ali Vinodolski zakon ima neke značajke kojima se ističe u otmjenom društvu upravo spomenutih europskih vrela. Vinodolski je zakon pisalo povjerenstvo sastavljeno od predstavnika devet vinodolskih općina, koje je u ime općina i kneza kao "feudalnog" gospodara popisalo pravo, u vrijeme nastanka Vinodolskog zakona primjenjivano u Vinodolu.

Vinodolski zakon naročito naglašava punu pravnu ravnopravnost svih stanovnika, pa čak i "pastira i orača i drugih ljudi ako su "dobra glasa", koji stanuju izvan grada".

Takvih humanih odredaba ima u Vinodolskom zakonu još mnogo. Uostalom i sama stilizacija Vinodolskog zakona je znakovita.

Sastavljači Vinodolskog zakona pobrinuli su se čak i oblikom norme uočljivo istaknuti da je vlast ograničena. Pri propisivanju kazne nalazimo na formulaciju: "Ni za jednu krađu po danu nema kazne veće od 40 soldina" (čl. 37).

Još je jedna značajka Vinodolskog zakona: On je pisan glagoljicom, pismom koje je u mnogim dijelovima Hrvatske stoljećima bilo u uporabi Crkve, javne vlasti i privatnika. Ne samo da se glagoljica održala u Hrvata u nekim mjestima čak do 19. stoljeća, nego je ona do kraja 15. stoljeća bila jedan od glavnih čimbenika hrvatske kulture, a u Istri su upravo popovi glagoljaši očuvali hrvatstvo, unatoč okolnosti da je Istra bila kroz mnogo stoljeća odvojena od svoje matice, Hrvatske.

Kada u dokumentima 15., 16. itd. stoljeća stoji da se javno objavljivanje ("klič", "kanat") prodaje zemljišta itd. obavlja "po vinodolskom zakonu", "po bibrskom zakonu", "po bakarskom zakonu", onda to znači da se ono obavlja po onom "pravnom običaju" koji je u to vrijeme bio na snazi u Vinodolu (Novom, Bribiru, Bakru, Grobniku, Ledenicama, Trsatu, Grižanama i Hreljinu), Kralj Ferdinand II. još u 17. stoljeću za kastavske pravne običaje kaže da ih "narod zove zakonom". Sam naziv je prastar. Zabilježen je još u 10. stoljeću za neke narode u Ukrajini: "zakana"!

Trsatski zakon, sastavljen sredinom 17. stoljeća nedvojbeno ima za podlogu tekst većeg broja članaka Vinodolskog zakona (i to čak u istom redoslijedu), ali sa svojim predloškom toliko slobodno služi, da se pojedina njegova norma sadržajno uvelike razlikuje od Vinodolskog zakona.

GROBNIK I DRUGE VINODOLSKE OPĆINE

Na pitanje pripada li Grobinščina u Vinodol nije baš lako odgovoriti. U današnje vrijeme kao da ne bi smjelo biti sumnje da se Vinodol proteže približno od Hreljina, Bakarca i Kraljevice, do poteza Novi – Ledenice, ili, možda, još nešto uže, od Križišća do Zagona. Dakle, Grobnik danas leži dobrih 10 km zapadno od Vinodola. A ipak, s druge strane, kada Vinodolski zakon iz 1288. godine nabroja uglednike koji su se sabrali u Novome da bi preko svojeg povjerenstva dali popisati "sve stare dobre prokušane vinodolske zakone", onda se gradovi iz kojih su izabrani članovi povjerenstva nabrojavaju ovako: Novi Grad (Vinodolski), Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Crsat (Trsat) i Grobnik. Dakle, Grobnik je u to doba sigurno bio dijelom vinodolskog "kneštva", kako to područje izričito naziva sam Vinodolski zakon, primjerice, u članku 5.: "ako bi gospodin knez vinodolski ili (...) biskup putovao po kneštvu vinodolskom itd."³ Znači li to da je u Vinodolskom zakonu utvrđen stariji opseg područja Vinodola, koji se kasnije smanjivao sve do današnjeg pojma tog područja? Ipak, protiv ove tvrdnje govori odlučujuća činjenica da se jedino u Driveniku, Grižanama i Bribiru sačuvalo prastaro podavanje zvano *ognjiščina* koje su tamošnji kmetovi davali vlasteli. Još prema Bibrskom urbaru iz 1610. - 1612. godine podavanje u žitu iznosilo je u Bribiru po kućanstvu jednu kvarticu, to jest svako je kućanstvo davalo oko 14 l. žita. Uostalom,

toliko su davale i pojedine kuće u Grižanama i Driveniku, a također i u Belgradu i Kotoru.

To je podavanje zbog nerazvijenosti državne uprave utvrđeno paušalno po kućanstvu, bez obzira na količinu uroda - što je već samo po sebi dokaz starine - ali okolnost da se ono sačuvalo samo u Driveniku, Grižanama i Bribiru upućuje na zaključak da je to područje, koje se, uostalom, još i danas naziva Vinodolom, bilo onaj prvobitni vinodolski kotar kojem je na čelu bio državni dužnosnik sa sjedištem u Bribiru, možda neki član kraljevske obitelji, a kasnije član neke ugledne obitelji.

Ne bi trebalo dvojiti da je vinodolsko stanovništvo nakon dolaska Slavena (i Hrvata) bilo organizirano u vojničko - graničarske općine koje su ležale nasuprot Krku, u to doba još u sklopu Bizantske Dalmacije. Na to razdoblje podsjeća naziv *satnik* (stotnik), koji je bio na čelu grupe vojnika - graničara.

U vrijeme hrvatske države narodnih vladara, dakle u vremenskom razmaku od više stoljeća, te su općine živjele u razmjerno ugodnoj sigurnosti, jer se hrvatska granica protezala duž Učke, a neke ozbiljnije opasnosti koja bi dolazila iz susjednog bizantskog Krka bilo je sve manje, te je možda već u X. stoljeću nestala. Smatramo da je već prigodom komutacije vojnih u civilne obveze, vjerojatno još u doba hrvatske države narodnih vladara, dok je granica bila na Učki, došlo do utvrđivanja osnovnih podavanja bivših vojnika - graničara, a sada poljoprivrednika - kmetova. Za zemljišta koja više nisu bila vojno - graničarska dobra, i koja su prešla u trajno nasljedno pravo obrađivača, plaćalo se podavanje pod nazivom *bir*, a za neobrađena i nepodijeljena državna zemljišta na kojima je pasla sitna stoka plaćalo se podavanje *sulj*, u obliku naturalnog podavanja svake desete ovce ili koze ("*brava*"),⁵ a od krupnih životinja na neki drugi način. Za vinograde se davalo takozvanu *potoku*. Prema Urbaru iz 1610. - 1612. godine potoka je u Bribiru bila utvrđena na svako jedanaesto vedro, što bi možda moglo značiti da se početno davalo svako deseto te da je kasnije došlo do olakšanja obveze.“

„Smatramo“, kazuje dalje akademik Lujo Margetić, „da je u ranije doba hrvatske države sjeverozapadno područje Hrvatske obuhvaćalo Liku i obalu Hrvatskog primorja do Brseča, i da se nazivalo banat ili slično. To se daje prilično dobro iščitati iz vijesti Konstantina Porfirogeneta. Nakon što je Krešimir pripojio svojoj državi i kvarnerske otoke, oni su sigurno bili dijelom te administrativne jedinice.

Dakle, u vrijeme hrvatske države narodnih vladara Grobnik nije, doduše, pripadao Vinodolu u užem smislu te riječi, već je zajedno s Vinodolom i drugim, upravo spomenutim obližnjim područjima, pripadao u banat, to jest u šire graničarsko područje od Učke do Zrmanje, koje se nalazilo pod izravnom vlašću najmoćnijeg (poslije kralja) hrvatskog dužnosnika, bana.

Međutim, kada je početkom 12. stoljeća granica pomaknuta na Rječinu, situacija se promijenila. Odjednom su Grobnik i Trsat postali graničarske općine, pa je tamošnju granicu trebalo zaštititi prema novom, opasnom njemačkom susjedu, to više što je taj susjed neko vrijeme bio vrlo agresivno raspoložen.

Očito je da je izvanredno velika strateška važnost Grobnika morala imati svoje reperkusije i na novu organizaciju grobničke općine, na socijalni i društveni sastav, kao i na strukturu podavanja stanovništva tako važne graničarske općine. Uvođenje stalne vojničko - graničarske posade, ublažavanje tereta i paušaliziranje određenih podavanja samo su nužna posljedica položaja u kojemu se Grobnik našao u razdoblju od XII. do XIV. stoljeća.

Nije nemoguće da je upravo u to doba došlo do povezivanja u jednu administrativnu cjelinu: Grobnika, Trsata i Bakra s jedne, i "pravog" Vinodola s druge strane, a pod vodstvom neke energične vlasti koja je bila prisiljena braniti područje istočno od Rječine, u uvjetima posve novih okolnosti koje su rezultirale i nekim paradoksalnim čimbenicima. Uz opasnog i agresivnog njemačkog susjeda na Rječini, koji je već odavno otvoreno izražavao svoje aspiracije programiranjem osnivanja nove biskupije u Tarsatici - koje bi, da se ostvarilo daljnje njemačko napredovanje preko Rječine nedvojbeno obuhvaćalo i područje agera Trsatike s obje strane Rječine - posve je nova okolnost bila i činjenica nove hrvatsko - ugarske državne zajednice. U doba Kolomana ugarske su čete neko vrijeme bile vrlo aktivne na širem području Kvarnera,⁸ ali uskoro se situacija mijenja tako što ugarski vladari ostvaruju svoju nazočnost i suverenitet na kopnu preko moćne obitelji Krčkih knezova, dok u isto vrijeme i glavni ugarski protivnik na moru na ovim područjima ostvaruje na Krku svoju nazočnost i suverenitet preko te iste obitelji Krčkih knezova! Iz toga nužno slijedi da su Krk i Vinodol bili relativno mirna oaza, a da je jedino na Grobniku i Trsatu trebalo organizirati jako vojničko - graničarsko područje.

Da je na Grobniku postojalo vojničko naselje može se zaključiti još po nečemu. Permanija u ovcama, prema ugovoru Petra Zrinskoga s Grobničanima iz 1642. godine, bez sumnje, uz ostalo, označava ukupnu prvobitnu paušalnu obvezu, koja se davala u visini od 120 ovaca, što navodi na zaključak da je graničara, permana, moralo biti 120, i da je svaki bio obavezan na davanje jedne ovce. Broj od 120 permana vjerojatno znači da je na Grobniku nastala vojnička kolonija na sličan način kao što su na zapadu od Karolinga dalje osnivali vojničke kolonije od po stotinu vojnika, koje su se prema novijem shvaćanju zato i zvale *centene*, njem. *Hundertschaften*.

Kmetska podavanja na Grobniku uključivala su:

- 1) bir,
- 2) sulj,
- 3) paušalna podavanja, takozvanu permaniju:
 - a) žita,
 - b) vina,
 - c) ovaca,
- 4) paušalno podavanje određenog broja kokoši, jaja i maslaca.⁹

Zanimljivo je i važno da se na Grobniku podavanje u ovcama pojavljuje dva puta, jednom kao sulj, a drugi put kao permanija.

Dok ostale vinodolske općine, osim rijetkih i tek kasnije uvedenih beznačajnih pojava, nemaju zajedničkih paušaliziranih podavanja, Grobnik i Trsat plaćaju paušalno i zajednički takozvane počasti, permaniju u vinu, ovcama i žitu. Jedina veća razlika u podavanjima Grobnika i Trsata bila bi u tome što Grobničani plaćaju sulj, a Trsaćani ne.

Obratno, sličnost u strukturi podavanja Grobnika i Trsata u usporedbi s podavanjima ostalih vinodolskih općina daleko je manja i svodi se uglavnom na sličan način plaćanja bira, te na Grobniku još i na identičan način plaćanja sulja.

U svakom slučaju, bez obzira na to može li se neki podatak o strukturi kmetskih podavanja u Vinodolu i drukčije tumačiti, ostaje činjenica da struktura podavanja na Grobniku i Trsatu pokazuje upadljive sličnosti, a u priličnoj se mjeri udaljava od strukture podavanja u ostalim mjestima.

Paušaliziranje i neobično udvostručavanje pojavljuje se, dakle, na Grobniku upravo u podavanju zvanom permanija. Njega ne nalazimo u drugim vinodolskim općinama, a privuklo nas je i zbog svoga specifičnog naziva, koji je, bez sumnje, povezan sa sadržajem

funkcije i nazivom *perman*. Još i mnogo kasnije, čak do 18. stoljeća, *perman* je na Grobniku naziv općinskog dužnosnika koji se u svim drugim vinodolskim općinama naziva *graščik*. Sve se to najjednostavnije i najuvjerljivije objašnjava pojavom posebne vojno - graničarske grupe stanovništva na Grobniku pod nazivom *perman*. Naziv *perman* podsjeća uvelike na naziv *ariman*, a arimani su bili langobardski teritorijalizirani vojnici smješteni oko kaštela duž granice langobardskog kraljevstva

Ukratko, na Grobniku je postojao neobično kompliciran sustav podavanja, a ipak je, prema našim analizama, sprovedenim na drugom mjestu, ukupni iznos svih paušaliziranih i nepaušaliziranih podavanja po pojedinom kmetu bio niži od odgovarajućeg iznosa podavanja u drugim vinodolskim općinama. Objašnjenje te pojave proizlazi samo od sebe: tijekom stoljeća spojile su se obje grupe stanovništva (obje općine?) u jednu skupinu podložnika.

PRIZIV (PROZIV) NA TRI, ŠEST I DEVET

U Grobničkom urbaru iz 1686. godine, kojeg je u Kraljevici 9. ožujka sastavilo posebno povjerenstvo na čelu s predsjednikom Simonom de Thomasom, u točki 4. nalazi se ova značajna odredba: Što se tiče određivanja sudova i poštivanja starih običaja o dovršavanju sporova - premda bi bilo općini razumnije da radi smanjenja, a ne stvaranja tolikih troškova i izdataka, odmah od prvog stupnja podnese priziv na kapetana - ipak, neka je svakom prema urbaru i starom običaju slobodno proslijediti svoj spor i, uz prethodnu obavijest vlastelinskom službeniku, **nastaviti ga pred tri, šest i devet gradova**, ali ipak tako da konačni nadzor i odluka ostanu pri gospoštiji.

Prema tekstu odredbe, riječ je o starom pravnom običaju. Izričito se spominju kako bi se to reklo starim hrvatskim pravnim nazivljem, "stari zakoni". A ipak, taj stari zakon nije spomenut u Vinodolskom zakonu iz 1288. godine, niti u Trsatskom zakonu, zapisanom 1640. godine (koji nije drugo nego prilično izmijenjen i moderniziran Vinodolski zakon). Isti propis ne nalazimo niti u ugovoru Petra Zrinskog s Grobničanima iz 1642. godine, niti u grobničkim urbarima (na talijanskom) iz 1700. i (na hrvatskom) iz 1726. godine. Svakako je riječ o autentičnoj vijesti. Povjerenstvo, koje je 1686. godine zapisalo taj pravni običaj, nije imalo razloga da ga izmišlja i krivotvori.

Slična se odredba nalazi u drugom vinodolskom urbaru, i to Novljanskom, iz 1606. godine - vidi da se priziv ("proziv") od prvostupanjske presude može podnijeti na sud "trih gradi", ali i na vlastelina, "gospodina". Svakako je nedvojbeno da i po Novljanskom urbaru mogu postojati tri stupnja, da je zadnja instanca bila vlast, da je drugostupanjski postupak pred "tri gradi" imao fakultativni karakter i, konačno, da su pravo na priziv imale obje strane, i tužitelj i tuženi.

Poznati su i neki primjeri takvog *proziva* - primjer za priziv na "tri gradi":

Na Trsatu se je dana 13. kolovoza 1679. vodio spor pred drugostupanjskim sudskim vijećem («počtovana pravda») sastavljenim od sudaca "u tri gradi: od Grobnika, Bakra i Hreljina.

Dana 11. rujna 1679. sastalo se "na polju tribalskom" sudsko vijeće "gradi devet", i to Ledenica, Trsata, Grobnika, Bakra, Hreljina, Drivenika, Grižana, Bribira i Novoga. Od svakoga grada nazočna su trojica.

Očito je da se ne radi o nekoj prastarjoj, bilo slavenskoj, bilo hrvatskoj ustanovi, jer nešto slično ("tri – šest – devet gradova") nećemo naći na drugim pravnim područjima.

Ne bi smjelo biti sumnje u to da su ovaj osebjni pravni institut stvorili upravo Krčki knezovi - Frankapani, i to upravo u Vinodolu, gdje je doista postojalo devet gradova, svaki sa svojim posebnim kotarom, i sa svojim posebnim predstavnikom vlasti, potknežinom.

Ideja o pripadnosti jednoj široj zajednici od Rječine do Ledenica bila je živa u narodu, bez obzira na to što je još od početka 16. stoljeća Trsat praktički najuže povezan s Rijekom, da je koncem 16. stoljeća Novi Vinodolski pripao Frankapanima, a ostali gradovi Zrinskima, i da je 1671. godine došlo do poznate tragedije Zrinskih i Frankapana u skladu s habsburškom politikom uništavanja hrvatske samobitnosti, u to doba personificiranom u mračnom liku kralja Leopolda I. Taj je mračnjak, kazuje akademik Lujo Margetić, čim je postao car, i time dobio pravo da se služi grbom s dvostrukim orlom, odmah je analogni prestilizirani grb nametnuo svim gradovima u Bavarskoj i Austriji (dakle i Rijeci), a koje je smatrao svojim vlasništvom. Toga dvostrukog orla otarasili su se svi gradovi u Bavarskoj i Austriji čim je olabavio habsburški pritisak. Na sreću, Grobinščina s tim nije nikada imala nikakve veze.

Sigurno je Nikola IV. Zrinski intenzivno razmišljao o tome kako bi za obitelj Zrinski nekako osigurao što veći dio frankapanske baštine nakon što Stjepan Frankapan umre, što se očekivalo u skorijem razdoblju s obzirom na njegovo slabo fizičko i psihičko zdravlje. Nije prošlo niti šest godina nakon što su Stjepan i Nikola sklopili ugovor o zajednici i međusobnom nasljeđivanju, kad Nikola, nestrpljiv što Stjepan nikako ne umire, razvrgava 1550. godine isti ugovor, a Stjepan se iste godine dijeli s Katarinom, tako da u «njen» dio ulaze, uz ostalo, Ozalj, Grobnik, Bakar i Hreljin. Tako je Nikola Zrinski dobio preko svoje supruge Katarine dobar dio frankapanske baštine u svoje ruke.

Ali, „čovjek snuje, a Bog odlučuje“, kaže naš narod.

Umjesto da Stjepan Frankapan umre, dvanaest godina nakon diobe Stjepana i Katarine - ona umire, godine 1562., i tako se čitava frankapanska baština našla ponovno u rukama Stjepana. Katarina je sa svojim suprugom Nikolom Zrinskim imala troje muške djece: Jurja III., Krstu i Nikolu. Nevolja za obitelj Zrinski u pogledu frankapanskih imanja bila je u tome da svi pravni poslovi koji su prethodno sklopljeni između Stjepana i Nikole nisu mogli osigurati prijelaz frankapanskih imanja na obitelj Zrinski jer su prema darovnici Bele IV. na ta imanja imali pravo samo muški potomci, dakle, vezani isključivo muškom linijom, s prvim obdarenikom Vidom III.

Da je Stjepan Frankapan umro prije Katarine, onda bi se ona mogla, u skladu sa Zlatnom bulom Andrije II., oca Bele IV., nadati jedino četvrtini frankapanskih imanja. Ovako, Katarininom smrću, njezina su djeca bila isključena iz bilo kakvih prava na frankapanska imanja, unatoč opetovanim oporukama Stjepana Frankapana iz 1562. i 1572. godine u kojima je svojim nasljednicima imenovao nećake, Katarininu djecu.

Zanimljivo je da se vrlo dobro znalo da je pravi vlasnik Grobnika Stjepan Frankapan, a da su njegovi nećaci u biti samo upravitelji Grobnika. Zbog toga na novootkrivenom glagoljskom natpisu na zvoniku Crkve sv. Filipa i Jakova piše: «Va vrime (...) kneza Štefana F(rankapana) (...) i va vrime zmožnoga gospodina Jurja Zrinskoga i nega milostive braće ki zajedno sudovahu ...» Prvo je imenovan vlasnik, Stjepan, a onda, odvojeno, braća Zrinski, kao upravitelji («sudovahu»).

Kada je Stjepan umro, 1577. godine, cjelokupna frankapanska imovina pala bi u vlast kralja Rudolfa II. Habsburga, da nisu na životu ostala dva muška potomka povezana s prvim nasljednopravnim obdarenikom, krčkim knezom Vidom III., muškom linijom jedne druge frankapanske loze, nazvane Tržačkom. Frankapanska su imanja trebala pripasti njima, ali kako su Tržački Frankapani bili razmjerno značajni velikaši u odnosu na Zrinske, nagodbom iz 1580. sva sporna imanja, uključujući i Grobnik, ostala su Zrinskima, a Tržački Frankapani morali su se zadovoljiti tek mnogo manjim dijelom posjeda, to jest samo s Novim Vinodolskim, Lukovdolom i Novigradom na Dobri.

Juraj III. Zrinski vladao je Grobnikom do svoje smrti, 1603. godine, a naslijedili su ga njegovi sinovi Juraj IV., do 1626., i, nakon njega, Nikola. Oni su za upravitelje primorskih dobara postavili najprije Ludovika Čikulina, a zatim njegova brata Julija, koji su se, dakako, brinuli isključivo za ekonomsku stranu gospoštije, osobito za ubiranje vlastelinskih prihoda, dok za crkvena pitanja nisu imali većeg interesa.

Pa ipak, u njihovo vrijeme dolazi do velike promjene u upravljanju „Braščinom sv. Marije Tupačke“. Čini da je pri tome imalo najviše utjecaja djelovanje Ivana Krstitelja Agatića, koji je već 1607. godine izabran za senjskog biskupa, a iste mu je godine Nikola Zrinski (brat Jurja III.) priznao upravu Modruškom biskupijom. Međutim, Agatić je imenovan senjskim biskupom i upraviteljem Modruške biskupije tek 7. srpnja 1617. jer su spletke habsburškog nuncija u Rimu punih deset godina onemogućavale da Agatić postane od izabranog i postavljeni biskup.

Do 1610. upravitelja imovinom „Braščine sv. Marije Tupačke“ naziva se bravar, što je prastari hrvatski naziv za ovakve i slične dužnosti.

Biskup Agatić je čvrstom rukom preuzeo nadzor nad radom bratovština Modruške biskupije. Nadzor nad radom bravara - kaštalda je pooštren, pa i idućih godina, 1619. i 1620., pri obračunu sudjeluju grobnički kanonici.

Izbor novog bravara - kaštalda obnavljaju i sada zajedno kanonici i članovi bratovštine. Konačno, 17. kolovoza 1623. intervenira i sam biskup Agatić, naređuje popis svih pokretnina u vlasništvu Braščine, obavlja obračun prihoda i rashoda s prethodnim kaštaldom, i imenuje novoga kaštalda.

Grobnik je do sredine XVI. st. pripadao Frankopanima, a onda je prešao u ruke knezova Zrinskih. Od konca XV. stoljeća spominje se u Grobniku zborni kaptol, što se obično povezuje s preseljenjem biskupa Kristofora i modruškog kaptola iz Modruša u Vinodol. Grobnik je time postao, nastavlja autor, značajno središte glagoljaške kulture. Tako je u Crkvi sv. Filipa i Jakova sačuvano više natpisa iz 1524., 1572., 1577. i 1590. godine. Nedjeljom i blagdanom služila se misa rimskim obredom i (staro)slavenskim jezikom. Grobnički santez sastavio je 1568. godine glagoljski molitvenik koji se sada čuva u Vrbniku.

Upravitelji Grobnika nakon smrti Bernardina Frankopana je Bernardinov unuk Stjepan Frankopan Ozaljski, čija sestra Katarina je bila suprugom Nikole Zrinskog Sigetskog, a koji preko nje postaje stvarni gospodar Grobnika.

Koncem 16. i početkom 17. stoljeća upravu nad Grobnikom obavljaju «vinodolski kapetani Mihalj Dešić i njegov sin Ferenc te Julije Čikulin».

U srednjovjekovnim komunama važno mjesto zauzimale su bratovštine, čakavski *braščine*. To su bila vjerska društva sa svrhom promicanja bogoštovlja i istodobno s

naglašenom društvenom komponentom. Te dvije funkcije međusobno su se toliko prožimale da ih često nije moguće dovoljno jasno razgraničiti.

Članom brašćine, *bratimom*, postajalo se primanjem u korporaciju, obilježenim malom svečanošću, *obedom*. Brašćina je imala kao glavni zadatak pomaganje bolesnih, siromašnih i nemoćnih članova. Sirotinji se dijelila na ophodne dane milostina, *lemozina*, dok bi svećenici kao bratimi služili za brašćinu mise i službe Božje (*opevarije*). Imovinom brašćine upravljao je *bravar (kaštald)* koji je godišnje polagao račun članovima brašćine.

Najstarija udruga na Grobniku bila je „Brašćina sv. Marije Tropačke“. Bratovštine su posvećene Blaženoj Djevici Mariji poznate i u Krku (1305.), Baškoj (1425.), Šibeniku (1452.) i Pagu (1460.). Grobnička Brašćina prvi puta se spominje još 1451. godine u knjizi riječkoga notara Antonija de Renno de Mutina. Ona je imala u suvlasništvu dva mlina i stupe kod sela Trnovica.

Crkva sv. Marije o kojoj se grobnička „Brašćina“ brinula nalazila se jugoistočno od grobničkog Kaštela i podgrađa, na putu koji povezuje Grobnik sa susjednim zaseokom Kačani. Trasa sadašnjeg asfaltnog puta prolazi upravo preko mjesta stare crkve.

Približno u vrijeme blagdana Uznesenja Blažene Djevice Marije, tzv. Stomorina (15. kolovoza), sastajali su se bratimi da prekontroliraju račune bravara i izaberu novog, ili da potvrde starog.

Bravar je kao osnovu dužnost imao uzdržavanje brašćinske crkve: nabavljao je vosak, tamjan, ulje za vječno svjetlo, svijeće (*dupler*), crkveno ruho, konope za zvona. Brinuo se, nadalje, o brašćinskoj kući (*tepča*) i ubožnici (*špital*), organizirao pravo proljetno okopavanje (*prva kop*) i obrezivanje vinograda, drugo okopavanje u lipnju, pa zatim berbu. Za sve to morao je unajmiti mnogo radnika (*na žurnadu*). Nakon dopreme mošta u tepču bilo je posla oko *torkulanja*. Brašćina je imala vinograde, primjerice one u Babinu, Ćukovoj, Dragi Grobničkoj, Četinom i Mejama.

Obično se u zakup (*livel, fit*) davalo brašćinske njive, volove, posjede (*selo*) i mlin na Rječini. Brašćina je dobivala značajne prihode od uzgajanja sitne i krupne stoke. Usto su joj grobnički pastiri poklanjali veće i manje sireve kao *almuštvo*. Uzgoj žitarica zahtijevao je također mnogo posla da bi se nakon sjetve (*žetve, žitka*) dopremilo žito u mlin i dobilo brašno (*muka*).

Mnogo je posla bravar imao i oko bačva (*okrutí*), pa na popravku *gromača* i *korona*. Spominju se i popravci na „*baladuru*“ i „*nebu*“ u Crkvi sv. Marije, radovi na „*cimiteru*“ i na „*špitalu*“, i tako dalje. Zanimljivo je da su bravari kopali (bolje rečeno - naručivali kopanje) pijesak za građevinarstvo (*mel*) na nekom brašćinskom zemljištu, i čak ga prodavali. Tako još i danas postoji lokalitet pod nazivom *Podmel*.

Bravarova je posebna dužnost bila prirediti „*veli pir*“, svečani ručak koji je ulazio u red važnijih događaja u životu Brašćine. U 18. stoljeću Brašćina sv. Ružarije nastavila je djelatnost stare „Brašćine sv. Marije Tropačke“.

IZ IZLAGANJA O ŠKOLSTVO U BANOVINI HRVATSKOJ mr. sc. Manon Giron - jedne od stalnih suradnika svakogodišnjih grobničkih znanstvenih skupova „Grobniščina; tragovi, znakovi i smjerokazi“:

Banovina Hrvatska uspostavljena je 26. kolovoza 1939. godine, a istoga dana objavljena je i *Uredba o Banovini Hrvatskoj*.

Nastala je spajanjem Savske i Primorske banovine, te pridruženjem kotareva s većinskim hrvatskim stanovništvom iz susjednih banovina. Tog istog dana (26. kolovoza 1939.)

namjesnici¹ su svojim ukazom imenovali Ivana Šubašića banom Banovine Hrvatske.² Bitno je istaknuti da je Banovina Hrvatska, aktom o njezinu osnivanju, dobila znatan stupanj autonomije u nizu važnih djelatnih područja. Bio je predviđen i osnutak *Sabora Banovine Hrvatske* - kao banovinskog zakonodavnog tijela - putem kojega bi se uspostavila i stanovita hrvatska državnost. Zbog široke zasebne organizacije vlasti na zakonodavnom, upravnom i sudskom planu imala je značajna obilježja državnosti. Uredbom o Banovini Hrvatskoj bile su određene i njene nadležnosti, među kojima su bili trgovina, industrija, školstvo (Banovina Hrvatska. Odjel za prosvjetu), poljoprivreda, pravosuđe i socijalna politika. U nadležnosti države ostali su vanjski poslovi, vojska, policija i vanjska trgovina. Sporno je ostalo financiranje nove upravne jedinice, pa je i o tome donesena posebna uredba 30. ožujka 1940. godine. Od tog časa, pa do 10. travnja 1941. g. Banovina Hrvatska ima svoju zastavu i grb. Zastava je čista crveno-bijelo-plava trobojnica, a grb je štit s dvadeset pet izmjeničnih crvenih i bijelih četvrtastih polja. Isti takav grb opet je službeni hrvatski amblem od 25. srpnja 1990. do 21. prosinca 1990. godine.

Hrvatski školski sustav u vrijeme Banovine Hrvatske

U nadležnosti Banovine Hrvatske - prema *Uredbi o Banovini Hrvatskoj* od 26. kolovoza 1939. - preneseni su poslovi „*poljoprivrede, trgovine, industrije, šuma, rudnika, građevina, socijalne politike i narodnog zdravlja, fizičkog odgoja, pravde, prosvjete i unutarnje uprave*“.

Dana 9. rujna 1939. namjesnici su donijeli Uredbu o ustroju Banske vlasti (u Banovini Hrvatskoj). Prema ovoj *Uredbi*, ban Banovine Hrvatske, kao čelni čovjek izvršne vlasti u povjerenoj mu banovini, odgovoran je vladaru (namjesnicima) i Saboru Banovine Hrvatske. Zamjenik bana, s dužničkim nazivom: *podban*, po svom je položaju i djelokrugu „*najviši stručni i pomoćni organ bana*“. Banska se vlast odvijala u 11 odjela. U okviru tih odjela mogli su postojati odsjeci i pododsjeci.

U Odjelu za prosvjetu Banovine Hrvatske u Zagrebu djelovali su- referenti za školstvo te više službenika za upravno-školske, nadzorno-školske, znanstvene, kulturne i prosvjetne poslove. Među njima s područja Hrvatskog primorja: Ivan Jagodić, dotad učitelj pučke škole u Pagu, Ivan Stuparić, dotad kotarski školski nadzornik u Senju i Ljudevit Jonke, dotad profesor sušačke realne gimnazije. Načelnik Odjela za prosvjetu Ispostave Banske vlasti Banovine Hrvatske u Splitu bio je Frane Torbarina, dotad profesor splitske realne gimnazije.

Školske normativne akte (u vidu naredbi, odluka, odobrenja, uputa, obavijesti i natječaja) za osnovne, srednje, više i visoke škole, kao i normativne akte koji su se odnosili na oblasti za znanosti, kulture i prosvjete, izdavali su: ban, podban ili predstojnik banovinskog Odjela za prosvjetu. Školske normativne akte (u vidu naredbi), važeće za neke vrste osnovnih, srednjih i visokih škola u Banovini Hrvatskoj, izdavao je - na prijedlog Vlade Kraljevine Jugoslavije - i državni vrh: *kraljevsko Namjesništvo*. Na

ovim aktima, uz potpise članova Namjesništva, redovito se nalazio i supotpis bana Ivana Šubašića.

Ban Ivan Šubašić izdao je 1. prosinca 1939. *Naredbu o unutarnjem uređenju Banske vlasti*. U čl. 8. ove *Naredbe* određeno je da Odjel za prosvjetu Banske vlasti u Zagrebu ima 5 odsjeka, i to:

- Glavni odsjek,
- Odsjek za organizaciju nastave,
- Odsjek za srednje škole,
- Odsjek za pučke škole, i
- Odsjek za seljačku prosvjetu.

Povijest u IV. razredu obuhvaćala je 24 teme, među kojima ih se najviše donosilo na hrvatsku prošlost. U toj je prošlosti - prema tim programskim dopunama - osobito trebalo obraditi:

- hrvatske vladare narodne krvi (Trpimira, Tomislava, Petra Krešimira, Zvonimira);
- posljednjeg hrvatskog vladara narodne krvi i biranje vladara iz kuće Arpadović;
- hrvatski izbor vladara iz habsburške kuće; Nikolu Šubića Zrinskog, veliku seljačku bunu u Hrvatskoj i život seljaka u njeno doba;
- Petra Zrinskog i Frana Krstu Frankopana;
- oslobođenje hrvatskih krajeva od Turaka, Dubrovnik kao nezavisnu državicu;
- život hrvatskih seljaka u doba Marije Terezije i Josipa II; Hrvatski narodni preporod;
- bana Josipa Jelačića i ukinuće kmetstva; Josipa Jurja Strossmayera i Antu Starčevića;
- Antuna i Stjepana Radića; Vladka Mačeka i stvaranje Banovine Hrvatske.

Školski sustav bio je unificiran. Zakonom je bila uvedena osmogodišnja osnovna školska obveza, koja se imala ostvarivati putem „narodnih škola“ s besplatnom nastavom. Pojam „narodna škola“ obuhvaćao je uglavnom četverogodišnju „osnovnu školu“ i 4 razreda više narodne škole. Bile su predviđene i tzv. *ambulantne škole* s 5-mjesečnim radom i tzv. *školske stanice* za djecu u zabačenim selima sa malo školskih obveznika.

Pojam „narodna škola“ obuhvaćao je i zabavišta i škole za djecu s poteškoćama u razvoju. „Narodna škola“ nije bila jedinstven tip škole osmogodišnjeg obrazovanja.

U stvarnosti školska se obveza svodila na osnovnu školu sa 4 razreda, koja je imala zadatak: obavezno osnovno školovanje i obrazovanje za život u pozivu (poljoprivreda, zanatstvo, trgovina i dr.) i za prijelaz u škole višeg stupnja. Iz nje se moglo po zakonu prijeći u višu narodnu školu, građansku školu i gimnazije triju tipova.

Više narodne škole trajale su 4 godine i imale su zadatak spremi djecu za zanat, trgovinu i poljoprivredu, „gdje je to potrebno“. Postojale su samo u nekim većim selima i mjestima, gdje nije bilo građanske škole ili gimnazije. Mnoge od njih nisu bile potpune ni po broju razreda, ni po broju nastavnika i ostale su na nivou ranije opetovnice.

Iz završene osnovne škole nije se moglo prijeći u zanat do navršene 14. godine, a iz više narodne škole moglo se ići samo u zanat. Učenici koji su završili 4 razreda osnovne škole

mogli su nastaviti školovanje u I. razredu više narodne škole ili u građanskoj školi i raznim tipovima srednjih škola. Zavisilo je o blizini takve srednje škole i o materijalnim mogućnostima roditelja, kojim će putem dijete krenuti poslije IV. razreda osnovne škole. U to su doba na Grobnišćini radile škole u Ratuljama, Podhumu, Grobniku, Cernik-Čavlima, Orehovici i Jelenju.

Hrvatski školski muzej čuva statističke podatke o školama na našem području, primjerice:

Škola: Grobnik, općina: Grobnik, srez: sušački - Približan broj stanovnika škol. općine 3.100, Škola osnovana god. 1.852 sagrađena god. 1.871. Obuka: Cijelodnevna, praznik u tjednu: *četvrtak*. Koje su narodnosti učenici (u%)? *hrvatske 100/100*

Kojim dijalektima govore? (štok., kajk., čak., jekavski, ikavci, ekavci)? *čakavski - ikavci*

Koje su vjere (u %)? *rimokatoličke 100/100*

Približan broj analfabeta od 12. godine dalje, muških 20 ženskih 22 svega 42

A u podacima za Školu u Orehovici nalazimo:

Orehovica, općina: Grobnik, srez: Sušak - Približan broj stanovnika škol. općine 1278, Škola osnovana god. 1929., sagrađena god. 1928/29. Obuka: poludnevna, *Praznika u tjednu nema*. Koje su narodnosti učenici (u%)? 105 Hrvata, 2 Čeha, 1 Rus i 1 Bugar

Kojim dijalektima govore? *čakavski (mješana ekav. i ikavština)*

14. Koje su vjere (u %)? *107 rimokatolika i 1 pravoslavni*

18. Približan broj analfabeta od 12. godine dalje, muških 15 ženskih 18 svega 33

U doba Banovine Hrvatske na Grobnišćini su radile škole u Ratuljama, Podhumu, Grobniku, Cernik-Čavlima, Orehovici i Jelenju.

BERNARDIN FRANKOPAN OZALJSKI, MODRUŠKI, GROBNIČKI....

Upravo za Bernardinovih čak osam desetljeća života, a rođen je oko 1453/4. i preminuo oko 1530. godine, traje ne samo teška nepogoda već ona prava katastrofa, koja je za više sljedećih stoljeća i bitnije utjecala na znatno stagniranje i nazadovanje političke i gospodarske situacije te etničko–narodnosnoga života Hrvata, napose u Hrvatskoj poznatoj kao Banska; jer, hrvatski je prostor stoljećima raskomadani, a od Bernardinova vremena čak i unutar Habsburške Monarhije (od početaka 16. st.) na njezin austrijski i mađarski dio te na Vojnu krajinu; zatim izvan nje, na dio u Hrvatskoj i drugi hrvatski prostor u okviru Mletačke Republike i Osmanlijskoga Carstva. Samo je mali dio na jugu primorskoga dijela Hrvatske bila Dubrovačka Republika, čije su vladajuće strukture stoljećima gotovo na čudesan način uspijevale održati koliku/toliku samostalnost. Pa je među Hrvatima u 15. st. nađen i jedan od glavnih dežurnih krivaca za tu katastrofalnu situaciju, a to je trebao biti upravo—knez Bernardin Frankopan.

Radilo se, zapravo, o jednoj oružanoj bitki, koja nije bila i sasvim presudna u hrvatskoj povijesti u cjelini, već za dio hrvatskoga plemstva uglavnom u Banskoj Hrvatskoj, ali je vremenom—kao i toliko toga u Hrvata—postala kulturna i simbol stradanja Hrvata uopće

te poticaj otporu stranim osvajačima i u idućim naraštajima hrvatskoga naroda. A Bernadin, iz ozaljskoga dijela frankopanskoga roda, na kršćanskoj je strani postao jedan od glavnih krivaca za njezin slom. I to samo zato, jer je u zaista sudbonosnoj bitki za znatan dio hrvatskoga plemstva i njegovih podložnika uglavnom iz Banske Hrvatske — na Krbavskom polju s Osmanlijama rujna 1493. god. knez Bernardin uspio—spasiti život! A nije hrabro poginuo kao jedan drugi Frankopan, Ivan, a čak nije postao ni (privremeni) rob silovitih »nevjerničkih« osvajača, kao treći Frankopan, Nikola.

Međutim, u literaturi nije krivac i Franjo Berislavić, čiji je odred prvi slomljen; no, taj se viđeni aristokrat također spasio, nije ni on zarobljen, te je, potom, postao čak i jajački ban u Bosni; ali, nije spominjan kao krivac za nesretan ishod bitke. A i da se ne govori o hrvatskom banu Imru ili Emeriku Derencényiu, koji je bio Mađar. A već 1561. god. kroničar Tomašić pisao je da je u njega bilo »više smjelosti kod savjetovanja, negoli snage kod izvedbe stvari (...)«.

Osmanlije su, na kraju pljačkanja gornjih krajeva, usput, skrenuli na jug, na Modruš — kneza Bernardina. A kada ga nisu uspjeli slomiti, krenuli su dalje, do Udbine. Derencényiu su pravodobno Frankopani—stekavši dobro i krvavo iskustvo u borbama s Osmanlijama—preporučili i nagovarali ga da se ne ide na frontalni način u bitku. i to na ravnom polju, i k tomu još protiv očito daleko brojnijih protivnika na konjima. Ratnička i vojnička nesposobnost toga vrhovnoga kršćanskoga zapovjednika bitno je pridonijela katastrofi — ističem ponovo — dijela hrvatskih plemića i njihovih podložnika, koje su se našli na zaista krvavom Polju.

No, taj je Mađar u hrvatskoj legendi o tom stvarnome pokolju dijela hrvatskoga plemstva i drugih ratnika, pa čak i u dijelu ozbiljne povijesne literature, postao ni više, ni manje, već časni hrvatski i kršćanski heroj, čak i s hrvatskim imenom i prezimenom—»*Mirko Derenčin*«! Ali, pri tom ne govori se i rijetko piše u literaturi kako je Jakub–paša, gotovo netom prije bitke na Krbavskom polju, čak oružanom borbom nastojao slomiti upravo — Bernardina! Rekoh, njegov Modruš, a tek s njega, zatim, vođa islamske vojske Jakub–paša spustio se do Udbine.

Krbavska je bitka, međutim, bila samo jedna od bitnih, zaista krvavih tragedija da zemlja — tadašnja Hrvatska—u sljedećim desetljećima nastavlja živjeti u gotovo kataklizmičkoj situaciji. A bitka je pretvorena u mitski pojam, na čelu čak i s mitskim vojskovođom, u opravdanoj borbi za slobodu i život sa silovitim osvajačem, što je, dakako, i lijepo i korisno u svakoj legendi. No, ipak je krajnji nonsens da je taj zaista nesretni, ali i vojnički nesposoban »vojskovođa«, koji je bio čak i antifranksopanski, dakle antihrvatski nastrojen, zaista nesretni Imra ili Imre ili Emerik Derencényi, koji nije bio Hrvat već Mađar, u legendi pretvoren — u junaka! K tomu još i u hrvatskoga heroja, u Hrvata—»*Mirka Derenčina*«! A da se Bernardina Frankopana javno krivi, jer je, eto, spasio život, a nije poginuo ili postao rob, ali ne krivi se i Berislavića komu je to također uspjelo.

Dakako, mitovi/legende su jedno, oni su i potrebni za očuvanje nada u idućih naraštaja u sličnim i drugim nepogodama i tragičnim situacijama. Ali, znanstvena i stručna historiografija — sasvim je nešto drugo. Pogotovo zato, jer postoje—vrela, pa i o Krbavskoj bitki. Stoga nije jasno zašto taj drugi dio hrvatske, dakle znanstvene i stručne historiografije nije ocijenio Krbavsku bitku drukčije, a napose Bernardinovu ulogu u njoj, već je prednost dala mitu providnoga sadržaja? Stvorena je svojevrсна negativna ocjena

samo povijesne uloge Bernardina. A takvom stvaranju atmosfere među prvima je osobito počeo pridonositi Ivan Kukuljević Sakcinski, inače jedan od najzaslužnijih te najplodnijih hrvatskih historiografa u 19. stoljeću, te najuglednijih uopće. Naime, Kukuljević je 1885. god. objavio tekst, u kojem je za glavnu junakinju toga svoga rada odabrao baš Beatricu, kćerku kneza Bernardina. Napose je negativnomu stajalištu prema knezu pridonio dalje, u 20. st. svojim zaista sjajnim umjetničkim talentom i Milutin Cihlar Nehajev, književnik, koji je kneževu sudbinu u znatnoj mjeri projicirao kao tobožnju nesretnu sudbinu u liku Bernardinova sina Krste; ali ovaj mu je pozitivna osoba.

Bernardin je bio sin Isothe ili Elizabete, pripadnice jedne od najmoćnijih tadašnjih europskih vladarskih kuća, ferarske vladarske dinastije D'Este na Apeninskom poluotoku. Otac mu je bio njezin muž Stjepan, hrvatski ban, koji je uspio učvrstiti tada znatno uzdrmane frankopanske redove zbog teških unutrašnjih obiteljskih razdirajućih sukoba i komadanja na više loza velike države u manje gospoštije i posjede. To se događalo nakon smrti utjecajnoga oca Nikole, bana i prvoga s prezimenom Frankapan/Frankopan; teške neprilike počinju knezovi imati i zbog stalnih napada Osmanlija, zatim i neprijateljskoga/oružanoga odnosa hrvatsko-ugarskih kraljeva Žigmunda Luksemburškoga i Matije Korvina prema Frankopanima. Stjepan je pokušao sanirati i prilike u Banskoj Hrvatskoj općenito, napose nakon krvavoga Žigmundova obračuna sa Stjepanovim bratom i najstarijim tadašnjim Frankopanom, banom Ivanom.

Ta se nesreća odvijala nakon silovita rasta moći grofova Celjskih i Talovaca, zatim dolaska Osmanlija 1463., i to već u godini osvajanja Bosne i do ostataka frankopanskoga Senjskoga kneštva. Bilo je to uskoro nakon što je knezovima kralj Korvin bio oteo Senj, jer je bio veoma bogato prometno središte na Jadranu i u ostalom Sredozemlju.

U tim iznimno teškim danima za cijeli rod te za svoju obitelj, pa tako i za sebe samoga, tražeći izlaz u nepogodi i pomoć, Stjepan se okreće prema Zapadu, prema Habsburzima, koji su u usponu. Štoviše, u tom nevremenu — kada lako može stradati svatko — spašava jedinoga svojega sina, i to tako da mladoga Bernardina šalje što dalje od poprišta stalnih nesreća u Hrvatskoj, ravno tim Habsburzima.

Bernardin kao dječak, dečko i mladić nije se izgubio u mirnoj i raskošnoj habsburškoj sredini, u Austriji i drugdje; štoviše, kao paž i na druge načine aktivno stječe razna iskustva, pa tako i vrhunske ratničke vještine u brojnim viteškim natjecanjima. K tomu još — nadasve — i prati zakulisne načine podmetanja i varanja, dvosmislene govore i razgovore, što će, potom, pretvoriti u svoja veoma korisna politička, politikantska, diplomatska i druga znanja. Mogao je, ali nije htio ostati u stranome svijetu. Stečena iskustva znatno su mu pomogla kad se vratio u zavičaj, jer očito se želio vratiti, a ne ponijemčiti. Osim toga, očito je s tom odlukom i kasnijim odnosom prema Habsburgovcima vidljivo da mu se nije svidio njihov način života i djelovanja, te isto ponašanje i njihove vladajuće strukture. Osim toga, veoma je očito da je i neposredno, osobno želio pomoći svomu zavičaju.

Sve to zaista blisko, čak i korisno razdoblje mladoga kneza s hrvatsko-ugarskim monarhom, ipak nije pridonijelo da Korvin Frankopanima vrati još uvijek veoma bogati Senj; naime, kralj će ga uklopiti u, iz Banske Hrvatske izdvojeno, zasebno područje, u Vojnu krajinu, koja se proteže sve do Rumunjske i treba braniti ostali dio Kraljevstva od

Osmanlija. Štoviše, kralj svojom nespretnošću i lošom politikom svojih političkih i vojnih savjetnika znatno je pridonio da Mlečići (Mlečani) definitivno (1480.) knezovima Krčkima otmu isto tako još uvijek veoma bogati o. Krk, njihov patrimonij i prvu postojbinu na Jadranu

Ipak, Bernardinova ozaljska obiteljska loza uspijeva dobiti potvrdu vlasništva još uvijek bogatoga i prostranoga primorskoga posjeda - Grobničke pa i Hreljinske gospoštije s lukom Bakarac, a također i posjede u kontinentalnoj Hrvatskoj—Modruš, Tran, Ozalj, Ribnik, Dubovec, itd.

Kao što su se i Bernardinovi predci mudro prilagođavali situaciji i udovoljavali podložnicima, o čem govori čak i u europskim razmjerima moderan Vinodolski zakon iz 1288. i Krčki statut 1388. godine. To čini i Bernardin sa svojim Modruškim.

Najmlađi Bernardinov stric, Ivan VII., bio je oženjen za pripadnicu obitelji Morosini (Maurocenu) koja je davala i mletačke duždeve. Knez je nastojao otok zadržati samo za sebe, pa se oslanja na Mlečiče i ratuje s braćom. Prisvajanje pravno nije bilo moguće, jer je Bodulija obiteljski patrimonij, dakle, posjed svih Frankopana, i one veoma ugledne obitelji u Hrvatskoj i one manje poznatije, siromašne u slubi Mlečića (pred skorim je izumiranjem) u Mlecima.

Korvin je poslao vojsku radi zaposjedanja otoka; a Ivan VII. je zatražio i dobio pomoć Mlečića, te su Mađari izbačeni s otoka. No, Mlečići su Ivana uskoro zatočili u Veneciji, a otok 1480. prisvojili. Ivan je iz Venecije pobjegao Korvinu, sudjelovao u njegovu ratu s Habsburzima. Kralj ga je imenovao načelnikom Beča, knez se posvađao s monarhom i—bježeći—umro na granici između Austrije i Mađarske. Prema legendi, zadnji Frankopan na Krku pokopan je na prostoru franjevačkoga samostana na krčkom o. Košljunu, u kojem se nalazi grobnica njegove kćerke Ane Katarine. Prigodom preminuća, prtljaga mu je opljačkana, ali ostao je jedino, sve do danas sačuvan »Kločev glagoljaš«, veoma dragocjena rukopisna knjiga, hrvatski kulturni spomenik. Mletačka je Republika zadržala otok sve do svoga raspada 1797. god. pod francuskim vojnim i drugim udarcima. U međuvremenu su njezine vladajuće strukture Bodule i njihov veoma bogati otok znatno osiromašili pretjeranom i neracionalnom gospodarskom eksploatacijom.

Bjegunce, pak, s istoka Frankopani šalju u napade i u Istru, gdje neki i ostaju. Počet će i masovnije bježanje pred Osmanlijama, pa tako i egzodus čak preko Jadrana, na tamošnje planinske prostore Abruzze; ovo je napose zanimljivo, jer dolaze na posjede tamošnjih i napuljskih Frangipana, koji smatraju za sebe da su podrijetlom i oni došljaci - hrvatski Frankopani.

Seoba ima i drugamo, što dalje od neposredne opasnosti, u austrijske, mađarske i slovačke strane, a to su budući i današnji gradišćanski Hrvati. Ali, takvu tešku situaciju praktično je koristio i Habsburg, također nemilosrdan, pa zaposjeda tadašnju Rijeku, a kreće i na istok, preko Rječine, prema susjednoj frankopanskoj, još uvijek bogatoj Trsatskoj gospoštiji na istočnoj strani utoka Rječne u Riječki zaljev.

Tako i Bernardin, u tim veoma teškim nevremenima za sebe i za cijeli rod, mora 1491. i 1492. god. Habsburgu priznati pravo na nasljedstvo u Hrvatsko-Ugarskome Kraljevstvu. No, situacija je zaista takva da nema izbora — Osmanlije prodiru i u Hrvatsko primorje, a Habsburg ne pomaže. Na kraju, knez se opet mora opredjeljivati tako da je priznao i

pojavu nove, čak i kraljevske sile u samome Budimu, poljske Jageloviće, koji su postali zadnji hrvatsko–ugarski vladajući monarsi.

Sve do sada rečeno odraz je Bernardinova zaista velikoga političkoga i diplomatskoga te vojnoga snalaženja u teškim vremenima, pa i na zaista impresivan način; to se događalo i tako da je sâm bio zet aragonskih vladajućih dinasta; a sada i njegovi potomci uspostavljaju ženidbene veze, čak npr. i s njemačkim Hohenzolernima i mađarskim Korvinima. Ali, politički se povezuje i sa Szapolyajjima (Zapoljama) u dalekom Erdelju, na granici Mađarske i Rumunjske. I sâm putuje u Njemačku i Veneciju, dolazi pred vrh tamošnjega svijeta, istupa pred vodećima u tim zemljama, ali uzalud. Konkretnu pomoć u borbi za opstanak protiv Osmanlija i dalje ne dobiva ni on ni ostala teško ugrožena Hrvatska.

Međutim, znamenita *Antemurale christianitatis* pred Islamom za tadašnju Hrvatsku može se smatrati da je nastala upravo na temelju Bernardinove međunarodne djelatnosti; i to iz sadržaja njegovih javnih istupanja, dakle iz kneževe bogate i znalački intonirane javne retorike.

Latinski naslov *Antemurale Christianitatis* ("predziđe kršćanstva"), je papa Lav X. dao Hrvatskoj godine 1519. u pismu banu Petru Berislaviću. To nije bio jedini naslov takvog tipa i on se pojavljuje i u drugih kršćanskih država u sukobu sa Osmanlijama, kod Ugarske i Poljske. Papa međutim nije bio prvi koji je dao Hrvatskoj takav naslov. Plemstvo južnih hrvatskih krajeva uputilo je 10. travnja 1494. sa sabora u Bihaću pismo papi Aleksandru VI. i rimsko-njemačkom caru Maksimilijanu I. tražeći pomoć protiv osmanskih napada u kojem je Hrvatsku nazvalo *kulom i predziđem kršćanstva*: "Ovu silu mi već sedamnaest godina zaustavljamo gubeći naša tijela, živote i sva moguća naša dobra, te poput kule i predziđa kršćanstva branimo svakodnevnim ratovanjem kršćanske zemlje, koliko nam je to uopće ljudski moguće. Neka Vam dakle po nama bude rečeno ovo: ako bi mi popustili Turcima, tada bi oni u svako doba mogli zaskočiti kršćanstvo iz Hrvata."

Kršćanske su europske države shvaćale da je Bernardin iznimno ne samo zanimljiva već i sposobna ličnost; ali ipak mu ne pomažu. No, i Osmanlije su odavno dobro ocijenile i procijenile Bernardina kao dobrog i odlučnog ratnika te vještoga diplomata. Ipak, i pored stalnih udaraca sa svih strana, knez je stalno odbijao ponude Osmanlija o prijelazu na njihovu stranu; dakako, pritom će dalje ostati veoma uvaženi pripadnik države i društva golema Osmanskoga Carstva. Takvih primjera već ima među kršćanima, čak i veći broj, pa i u samoj Hrvatskoj. Očito je bio uvjereni kršćanin te je i zbog vjerskih razloga ostajao onakav kakav je oduvijek bio — kršćanin i pripadnik hrvatskoga etnosa. Štoviše, smogao je snage da opremi i odred koji je 1501. god. sudjelovao u pobjedi mladoga Korvina kod dalekoga Jajca.

No, Osmanlije nadiru i dalje, stižu čak do Bernardinova grada/kaštela Grobnika ponad Riječkoga zaljeva (1520.). A s morske strane Mlečići i dalje sustavno haraju Bernardinovima posjedima, nastojeći se dočepati i preostalog dijela Riječkog zaljeva, pa su neko vrijeme držali i Trsat ponad istočnoga dijela kanjona Rječine. No, knez ipak uspijeva od njih vratiti taj grad/kaštel, sjedište gospoštije i sve uglednijega, čak kultnoga mjesta Majke Božje.

U svemu tome Bernardina pogađaju i najuži, obiteljski gubitci. Preostali su mu bili samo unuci/djeca Stjepan i Katarina. Tako, je na drugi način, na duži rok gubio ranije i sada pokojne sina Krstu, znamenitoga vojskovođu, koji je bio utamničen u Veneciji i drugdje na Apeninskom poluotoku. Štoviše, Toma Bakač Erdödy, kao ugarski državni kancelar, koji je bio i kardinal i primas mađarski, te ujedno i upravitelj Senjske biskupije, pa čak službeni odgojitelj malodobnoga kralja Ludovika II., predložio je Veneciji da ne oslobodi zarobljenoga Krstu. Štoviše, Mlečićima predlaže da otme i Bernadinovu preostalu državinu. A to znači — izlaz Banske Hrvatske na Jadran, iako je ova bila u sastavu upravo Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva. Pa bi tako Kraljevstvo, čiji je kardinal Bakač kancelar — osim često blokiranoga Senja u Vojnoj krajini — ostalo bez ikakva izlaza u svijet morskim putovima.

Iz svega do sada rečenoga, vidljiva je jedna visoko vrijedna karakteristika; naime, ne samo što je osobno bio hrabar čovjek, knez Bernardin je uvijek bio i optimist, ničega se nije bojao i stalno je tražio i nalazio izlaz iz zaista brojnih nepogoda i za sebe i za obitelj i rod, a time i za svu tadašnju Hrvatsku i druge hrvatske prostore. Međutim, očito je da Bernardin sada, u 20-tim godinama 16. st. prvi put u životu ne vidi sebi i svojim budućnost. Tako god. 1522. ide prvi put u životu na zaista ponižavajući put u samu Veneciju, osvjedočenu višestoljetnu neprijateljicu Frankopana, željnu posjeda cijele hrvatske obale, koja i tada drži o. Krk i veliki dio obale; doduše, ova ga prima kao vladara, ali od toga nema konkretne koristi. Iste godine sa svojim znamenitim govorom istupa i u Nürnbergu pred samim carskim državnim njemačkim saborom i Ferdinandom Habsburgom.

Knez ne traži za sebe pomoć no sve je bilo uzalud. Tada kršćanski europski svijet ne prihvaća odgovornost, pogotovo u situaciji kad se za njega tako uporno bore Hrvati i Mađari. Ali, i zato—kako je već uobičajeno, za nesreće treba naći krivca: kreće glasina po Europi da bi Bernardin »*htio izdati ili otvoriti čitav kršćanski svijet*« Osmanlijama. Objeda je postala toliko »uvjerljiva« da knežev sin Krsto smatra potrebnim to demantirati čak pred samim papom, ponavljajući i očeve riječi da je upravo »*Hrvatska predziđe ili dver kršćanstva*«; ali, uzalud. A Bernardin i dalje živo svjedoči ono što je sin Krsto rekao pred nepovjerljivim papom i njegovim rimskim visokim katoličkim krugom: praktično, stalno odbija osmanlijske vojne i pljačkaške veoma oštre napade i njihove veoma privlačne ponude knezu za prijelaz na stranu Istambula. Naime, da nonsens bude veći — upravo od kraja g. 1523. do početka 1525. Bernardina su Osmanlije napadali čak osam puta; i to gotovo svaki mjesec, pa su g. 1526. stigli čak i do Bakra, inače još uvijek materijalno bogatoga grada.

No, u tim veoma teškim ratnim nepogodama, konačno je knez Bernardin, strateški računajući, morao napustiti dijelove svojih kopnenih posjeda; pa čak i znameniti grad/kaštel Modruš, dakle drugi poznati posjed knezova Krčkih. Naime, to je bio prvi posjed koji su knezovi Krčki dobili prelazeći s matičnoga o. Krka na susjedno hrvatsko kopno. Iz Modruša se mora ukloniti i tamošnji biskup. No, prelaskom Modruša u ruke Istambula, cijela tadašnja Hrvatska gubi svoje materijalno veoma unosno područje te dotadašnje čvrsto uporište na najkraćoj prometnici s mora prema unutrašnjosti (iako već bitno oštećenu Korvinovim otimanjem i prelaskom Senja u sastav Vojne krajine) te jednu od dokazanih odličnih i uspješnih mjesta otpora osvajačima. Ne treba ni podsjećati na to da je upravo tada došlo i do konačnoga sloma kršćanske vojske uHrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, na Mohačkom polju, do gubitka života i posljednjega kralja.

Dakako, i ovdje opet gubi život jedan Frankopan, i to Matija II., a poginuo je i muž Katarine Frankopan, koja je iz cetinske loze, dok joj je otac Ivan poginuo već u pokolju hrvatskoga plemstva i podložnika na Krbavskom polju.

Bernardin nema povjerenja u Habsburga — da će taj stvarno pomoći u borbama protiv Osmanlija. Dugo je kao dječak, dečko i mladić živio u njihovoj najbližoj sredini, uz njih same imeđu njima, na njihovu dvoru i među pripadnicima vladajuće strukture njihove Monarhije. Dakle, u nastalim težim dinastijskim sukobima, kneznije podržao Habsburga na prvom tzv. Cetinskom saboru dijela hrvatskoga plemstva koje ga je izabralo za hrvatskoga vladara; a taj je grad/kaštel kao mjesto kapitalnoga povijesnoga sastanka i—neplanirane odluke—utoliko zanimljiviji što su i sami posljednji Frankopani iz cetinske loze, a obojica su veoma visoki katolički dostojanstvenici/dužnosnici—kaločko–bački nadbiskupi u Mađarskoj, bili za teško ugroženoga erdeljskoga Zapolju na prijestolju hrvatsko–ugarskoga kralja, a ne za Ferdinanda Habsburga; za Zapolju su bili i zagrebački biskup Erdödy i senjski Jožefić. Takvo je rješenje kao i odluku imao i sabor drugoga dijela hrvatskoga plemstva, u Dubravi, kojega je pripremio Krsto, Bernardinov sin.

Tako je Habsburg bio prisiljen tek u ratu s hrvatskim i mađarskim kršćanima stvarno postati i hrvatsko–ugarski kralj, do čije visoke časti mu je očito bilo stalno.

I—ništa više od toga. Od njega nije bilo nikakve koristi, jer i dalje ne sprječava haranje istočnjaka, pa tako ni preko Hrvatske; dakako, ni pustošenje i prolazak preko Bernardinova posjeda, čak u druge hrvatske krajeve, te u talijansku Furlaniju, pa čak ni u periferna svoja, austrijska područja; a usto, sve su to sasvim kršćanska područja. Habsburg i njegovi ljudi ne reagiraju ni na prosvjede drugoga sabora hrvatskoga plemstva. Ali, zato taj Habsburg radije, čak i neposredno kreće na—kneza Bernardina. Knezu, rekosmo, u međuvremenu, na životu ostaju samo dvoje iz obitelji — unuci Katarina i Stjepan, i to kao djeca. Tada, napokon, u visokoj starosti, i knez je diplomatski politički ocijenio da je ipak povoljnije neposredno se pokoriti Habsburgu.

Smatra se da je Bernardin kao starac u visokim godinama života živio u gradu/kaštelu Grobniku, ponad Grobničkoga polja, odnosno iznad Riječkoga zaljeva, gdje se već nalazi grad/kaštel Trsat na čelu Gospoštije, te Rijeka. Ali, i u starosti je ostao nevjerojatno lucidan političar. Tako, dobro je znao—kad premine, mnogobrojni domaći i strani, stari i novi protivnici krenut će protiv njegova nasljednika, Stjepana, te će pljačkati, harati ili prisvajati dijelove ili čak i cijeli posjed njegova malodobnoga unuka. I što je učinio? Nevjerojatan, sasvim neočekivan, ali zaista dalekovidan političko/diplomatski potez: unukovim skrbnikom imenovao je dugogodišnjega — osim Osmanlija i Mlečića—najgorega protivnika, samoga—Ferdinanda I. Habsburga, vladara! Zašto?

Upravo se u tome vidi odraz Bernardinova praktičnoga, velikoga životnoga iskustva, snalaženje u teškim i veoma tegobnim nevremenima, te upravo nevjerojatna politička i diplomatska vještina. Naime, preostala su njegova imanja ipak donosila znatan materijalni prihod; a usto, bila su — vinodolsko područje — i jedini sigurniji izlaz ugarskoga dijela Habsburške Monarhije u svijet prekomora. Osim toga, gestrateški su osobito važni, jer su bili i na najkraćem osmanlijskom ratničkom, pljačkaškom i osvajačkom putu prema drugim habsburškim zemljama, na sjeveru i na zapadu, te prema i dalje bogatomu Apeninskomu poluotoku.

Dakako, očito još uvijek više nego mudri starac Bernardin znao je i to da će habsburški upravitelji/namjesnici na posjedima njegova unuka dio prihoda zadržati za sebe, pa i protupravno, uzeti i više od dogovorene svote, dakako i samo za sebe. Ali, da to zadrže— i austrijsko/njemački upravitelji nastojat će dobro čuvati što bolju cjelinu posjeda i njegove prihode; stoga će posjedi ipak dočekati unukovu zrelost, i to njegove Bernardinove, frankopanske ozaljske loze. To se i dogodilo.

U tim prijelomnim trenucima nad Bernardinom, pa nad unukom Stjepanom, nadvila se još jedna opasnost; naime, za posjedima je počeo posezati novi neprijatelj, čak rođak, ali silovit u postupcima Nikola Zrinski, poznat kasnije i kao sigetski junak, naravno, i on mitski a ne i stvarni. Naime, taj je Zrinski postao muž jedine Bernardinove unuke, Stjepanove sestre Katarine, te je raznim nasilnim i brojnim drugim nečasnim načinima došao u posjed znatnoga dijela Stjepanovih imanja. Ipak, i u toj novoj nevolji, kao i toliko puta sada već pokojni djed Bernardin, čak se i ne baš snalažljivi unuk Stjepan ipak održao; dakako, ne tako bogat, niti moćan i ugledan kao djed.

GLAGOLJAŠKI SKRIPTORIJ GROBNIK

Gospodarski, politički, teritorijalni i demografski rasap tadašnje Hrvatske, dakle Banske, u ugarskom dijelu Monarhije, nije, na sreću, pratio i kulturni raspad. Na to je bitnije utjecao i Bernardin. On je bio dobro obrazovan u ranom djetinjstvu u Modrušu, pa na habsburškom dvoru, o čem svjedoči i odlično komponirani nirnberški govor na latinskome jeziku. Otome napose svjedoči i njegova produkcija glagoljicom pisanih tekstova; tako Eduard Hercigonja u naše dane s pravom govori o Bernardinovoju modruškoj, »*izvanredno lijepoj glagoljskoj listini*« iz 1497. godine. Tu su i već spomenuti *Modruški* iz 1486. i *Trsatski urbar* iz 1524. godine, kao i *Trsatski statut*.

A to su povijesni spomenici zaista od iznimne važnosti. Štoviše, knez Bernardin je u Grobniku držao čak i zasebni glagoljaški skriptorij. Tako, tadašnji kulturni i znanstveni djelatnik Primož Trubar kaže da je knez upravo u Grobniku Sv. pismo dao prevesti na hrvatski jezik; a to prevedeno djelo toliko je kvalitetno, da je korišteno i za objavljivanje tadašnjih sličnih izdanja protestantskoga pokreta I još nešto neobično za tadašnjega veoma visokoga aristokrata, pa i plemića, dakle feudalca uopće: kao što su već i ranije Frankopani pratili sudbinu svojih podložnika, slobodnih i neslobodnih. Knez je znao da plemstvo i Hrvatska u cjelini ne može opstati ukoliko se s podložnicima ne postupa — koliko/toliko kao s ljudima; dakako, imaterijalna korist bit će ista ili veća na duži rok, jer se novac ne će morati trošiti na bune i obnovu uništenih dobara.

Ne smijemo zaboraviti ni to, da je napuštajući starodrevni frankopanski i svoj Modruš, gradeći i podižući iz temelja grad Ogulin kao novi obrambeni kaštel na novoj obrambenoj liniji u stalnoj borbi protiv Osmanlija, knez pokazao i visoku kulturnu osobitost — oplemenio ga je obilježjima visokoga stila renesansnoga aristokratskog dvorca.

Bernardinov je život — dug čak oko 80 godina — bitno obilježio početak stogodišnjega hrvatskoga rata s Osmanlijama; a s Mlečićima ionako nikad nije ni prestao.

To je i doba propasti Bosanskoga Kraljevstva, djelomičnoga raspada života tadašnje Hrvatske (Banske), pa tako i frankopanskoga roda i frankopanskih obitelji. Ali upravo je knez bitno pridonio da je tadašnji »*ostatak ostataka*« Hrvatske postalo zaista

stvarno »predziđe kršćanstva«; pa čak i bez konkretne pomoći ostaloga kršćanskoga svijeta u Europi. Tako su ta Hrvatska, i Bernardin u njoj, bili glavni branitelji i prepreka daljnjih ratnih kretanja Istambula po Hrvatskoj, pa dalje, u slovenske, austrijske i talijanske krajeve.

Nikada Osmanlije, a pogotovo životno zainteresirani i siloviti Mlečići nisu uspjeli prisvojiti osnovni dio Bernardinove primorsko–goranske državine u zapadnoj Hrvatskoj, niti odnaroditi knežev oteti matični otok Krk. Pa su kao glagoljaški, dakle hrvatski prostori dočekali, eto, i naše dane.

Knez Bernardin Frankopan pripadnik je visokoga aristokratskoga, feudalnoga svijeta i društva u Europi u počecima novoga vijeka; toj je Europi pripadala i Hrvatska, sa svim raskomadanim dijelovima — do pojave Osmanlija s Istoka. Kao feudalac imao je i kmetove, dakle, znao se ponašati prema tim podložnicima kao i drugi feudanci, vjerojatno i nasilno. Međutim, ono što odvaja knezove Krčke, Modruške, Vinodolske, Senjske, Cetinske, Ozaljske, itd., jesu i pisani dokumenti, poput više puta spomenutoga *Vinodosloga zakona* iz 1288. i *Krčkoga statuta* iz 1388., Bernardinova *Modruškoga urbara* iz 1486., itd. A i sâm se Bernardin na osobit i osebujan način svojih djelom izdvaja iz plejade od oko 200 — do sada — poznatih Frankopanki i Frankopana. To je osjetio već i V. Klaić, jedan od najvećih hrvatskih povijesnih znanstvenika i stručnjaka za povijest roda/obitelji Frankopan/, pa je svoju prvu knjigu 1901. g. o Frankopanima završio upravo s Bernardinom.

Biblija Bernardina Frankopana - Svjedočanstva o Bernardinovoj Bibliji

Dva su povijesna izvora iz kojih saznajemo da je Bernardin Frankopan dao prevesti Bibliju na hrvatski jezik:

1. Tvrdnja Primoža Trubara, sadržana u posveti (uvodu) slovenskoga Novoga zavjeta, *Ta prvi dejl tiga Noviga Testamenta*, koji je izišao u Tübingenu 1557. godine.
2. Tvrdnja Matije Klombnera, bilježnika kranjskih staleža u Ljubljani, sadržana u njegovu pismu barunu Ungnadu 28. XI. 1562.

I u jednoj i u drugoj tvrdnji izričito se tvrdi da je Bernardin Frankopan dao prevesti Bibliju na hrvatski jezik.

Poticaj za **Trubarovu** tvrdnju dao je događaj koji se zbio u Tübingenu vjerojatno 1555. godine. Tada je onamo došao neki svećenik iz Dalmacije i donio sa sobom cjelokupni prijevod Biblije na hrvatski jezik. To je bio rukopis pisan "hrvatskim slovima" (glagoljicom). Prema njegovu pripovijedanju, on je taj prijevod načinio na temelju Vulgate. Posao je počeo 1547. godine, a završio 1554. godine.

Knez Bernardin Frankopan Ozaljski, vlasnik Grobnika, Modruša, Ogulina — itd., bio je jedan od zaista malobrojnih, veoma istaknutih, umnih, i zaslužnih hrvatskih aristokrata/feudalaca, i to kao političar, diplomat, ratnik, vjernik, gospodarstvenik, kulturnjak, graditelj, itd. Bio je čvrsti privrženik hrvatskoga etnosa, staroslavenske/starohrvatske Službe Božje i hrvatske, glagoljaške povijesti svoje državine i svojih podložnika, pa je i sam sudjelovao u stvaranju i očuvanju veoma bogate glagoljaške baštine. Tomu je žrtvovao mnogo toga, ne prodajući se za znatne povlastice i

materijalna dobra koje su mu nudili Osmanlije, iako ga kršćanski europski svijet nije pomagao u borbi protiv njih.

Njegovo djelo ima refleksije koje se živo protežu čak i do naših dana, u 21. stoljeću.

Organizator Kviza znanja GDJE SAM – TKO SAM – Katedra Čakavskoga sabora za Grobnišćinu i u 2014-oj godini bilježi provedbe niz izuzetno značajnih događaja, među kojima je 30. travnja pokretnut jedinstven projekt pod nazivom „Priziv na devet“, s otvaranjem istoimene izložbe.

Temeljem ovogodišnje teme „Muzejske zbirke povezuju“ - postavljene u Parizu uz svjetski Dan muzeja, koji se svake godine obilježava 18. svibnja, izložbom „Priziv na devet“ novi je koncept izložbi javnosti predstavilo devetoro umjetnika s područja od Novog Vinodolskog do Labina: Ivan Balažević, Marijan Blažina, Branko Lenić, Zvonimir Kamenar, Bruno Paladin, Tomislav Pavletić, Nenad Petronio, Marinka Premuš i Vinko Šaina. Oni su svojevrsnim „stupovima“ Međunarodne likovne kolonije Grobnik, koja je 30. travnja 2014. obilježila svoju „punoljetnost“, odnosno 18 godina uspješnog rada. Predstavljajući svoja djela, ovi su umjetnici po novom konceptu izložbi dokazali da u jednoj izložbi može biti čak 13 izložbi – 4 skupne i 9 samostalnih.

Katedra ČSG je u skladu s postavljenom temom provela niz programa, određivši im za poveznicu broj 9. Ne slučajem već temeljem činjenice da su Vinodolski zakon, proglašen u Novom vinodolskom 1288., stvarali i stvorili predstavnici tadašnjih 9 vinodolskih gradova te da je Vinodolski zakon bio i ostao Zakon svih 9 tadašnjih vinodolskih općina.

Nadalje, otvaranje izložbe „Priziv na devet“ uslijedilo je 30. travnja – na 35. godišnjicu kako je Papa Ivan Pavao II. - proglašen 27. travnja 2014. Svetcem, u vatikanskoj bazilici sv. Petra priredio svečano euharistijsko slavlje u čast 11. stoljetnice međunarodnog priznanja hrvatske državne neovisnosti (30.04.1979.).

Ujedno je otvaranje ove izložbe bilo i osobitim podsjetnikom da je prije 1100 godina ondašnjom srednjevjekovom državinom - Primorskom Hrvatskom vladao knez Tomislav iz obitelji Trpimirovića, za kojeg znamo da je kasnije bio hrvatskim kraljem. Primorska Hrvatska bila je kneževina koja je od 9. stoljeća obuhvaćala veliko područje - od Velebita do Cetine, Liburniju južno od rijeke Raše do južnog Velebita te područje stare pokrajine Gacka, do Une i Kupe. Tom je pokrajinom upravljao ban, dok je svim ostalim krajevima upravljao izravno knez, a iz podataka/pripomena Tome Arhiđakona, koji piše "godine Gospodnje 914. u vrijeme kneza Tomislava“, doznajemo da je upravo u to vrijeme Tomislav bio Knez Primorske Hrvatske.

Kneževina Primorska Hrvatska (626. – 925.)

Knezovi Primorske Hrvatske:

Radoslav - 626. – 640.

Porga - 640. – 680.

Budimir - 740. – 780.

Višeslav - 785. – 802.

Borna - 803. – 821.

Vladislav - 821. – 835.
Mislav - 835. – 845.
Trpimir I. - 845. – 864.
Domagoj - 864. – 876.
Inoslav - 876. – 878.
Zdeslav - 878. – 879.
Branimir - 879. – 892.
Muncimir - 892. – 910.
Tomislav - 910. – 925. – kada postaje prvim hrvatskim Kraljem

Uz danas već tradicionalnu manifestaciju - Europska noć muzeja u Grobniku, pod nazivom „Lijepa si noći svibanjska“, grobnička Katedra je ove godine utvrdila jedan novi dokument – svojevrsni imovnik Međunarodne likovne kolonije Grobnik, pod nazivom „Grobnička dota“.

Grobnička dota – imovnik Međunarodne likovne kolonije Grobnik

Muzej suvremene likovne umjetnosti Grobnik nastao je isključivo darivanjem novonastalih umjetničkih djela, a dopunjava se novim radovima sa svakoga novog saziva suvremenih umjetnika iz Hrvatske i drugih zemalja u okviru Međunarodne likovne kolonije Grobnik. Stoga je Katedra Čakavskoga sabora za Grobniščinu utvrdila imovnik MLKG pod nazivom Grobnička dota. Tim se činom prastarom značenju riječi dota ('darovi, ukupni prinosi') pridaje suvremenost uz istodobno čuvanje njegova izvornoga oblika i značenja.

U skladu s temom obilježavanja Međunarodnog dana muzeja u Hrvatskoj 2014. pod nazivom „Muzejske zbirke povezuju“, Katedri je riječ „dota“ bila poveznicom za isticanje filološke, ali i povijesno-kulturološke međusobne povezanosti koju posvjedočuju i čuvaju muzejske zbirke u Hrvatskoj. Ovogodišnja je tema usredotočena na devetstoljetnu povezanost Grobnika i Novog Vinodolskog.

Ponajprije, Katedrin se suradnik, pravni povjesničar dr.sc. Željko Bartulović, potrudio izdvojiti navode iz knjige Vladimira Mažuranića (Prinosi za hrvatski pravno - povijesni rječnik iz 1908.) iz kojih je vidljivo značenje riječi dota i dotanje u srednjovjekovnom Vinodolu (te u frankopanskoj Lici ali i u Dalmaciji): »Zveliceni nasi prvi jesu odlucili i dotali crikav ste. Marije u Crikvenici« (tekst Nikole IV. Frankapana, pisan 1428. u Brinju); »Jesmo dali i dotali jedno malinisce, ko je bilo pusto na Svici, kadi su bili dva malina... da su je voljni naciniti fratri... ste. Jelene« (tekst iz 1444, pisan u Otočcu); »Mi gospoja Margarita cetinska i kliska, banica bivsega dobroga spomenutja bana Pavla (Subica)... buduci (kapela) uboga... tako mi dotasmo recenu kapelu« (tekst iz 1466. pisan u Klisu).

Nadalje, u pozadini filološke poveznice uz riječ dota otkrivaju se značajne privatno-obiteljske i povijesno-kulturološke veze između Grobnika i Vinodola. Primjerice Vladimir Mažuranić, otac Ivane Brlić-Mažuranić (književnice i prve hrvatske akademkinje) sin je hrvatskog bana i pjesnika Ivana Mažuranića i Aleksandre, sestre pjesnika i dramatičara Dimitrije Demetra, autora ranoromantičke poeme Grobničko polje. Spjev je nastao 1842. godine u povodu 600. obljetnice bitke na Grobničkom polju,

na kojem su Hrvati porazili zadnje čete Tatara. Iako Demetrov literarni prvijenac, djelo je jedno je od najpoznatijih njegovih ostvarenja. Iz toga su spjeva ovi stihovi o Grobničkom polju: »Tu nek Hrvat uči koja mu je ciena ...«. Sam Demetrov spjev anticipira najznačajnije djelo toga književnog razdoblja, spjev Smrt Smail-Age Čengića Ivana Mažuranića iz 1846. Budući da je 2014. godina ujedno i 200-ta godina rođenja hrvatskog bana Ivana Mažuranića, u programu obilježavanja svjetskoga Dana muzeja u grobničkom Kaštelu sudjeluju i članovi Katedre Čakavskoga sabora Novljansko kolo iz Novog Vinodolskog. Svojevrsni je to pečat na 9 stoljeća povezanosti Grobnika i Novog Vinodolskog.

Konačno, potpisnici Grobničke dote – imovnika Međunarodne umjetničke kolonije Grobnik uvode se po uzoru na Vinodolski zakon iz 13. st., koji je potpisalo 27 predstavnika 9 vinodolskih srednjovjekovnih gradova: imovnik Međunarodne likovne kolonije Grobnik pod nazivom Grobnička dota, od 2014. godine nadalje tijekom svibanjskih programa obilježavanja svjetskog Dana muzeja utvrđivat će i potpisivati 27 umjetnika i drugih uglednika.

U projekt „Priziv na devet“ se u svibnju 2014. uključilo devet osnovnih škola-suradnica: Čavle, Jelenje-Dražice, Kostrena, Hreljin, Kraljevica, Bakar, Bribir, Viškovo i Novi Vinodolski

Katedra ČSG zahvaljuje svim školama – suradnicima u Kvizu, a posebice na vrijednoj suradnji u projektu „DAROVANI“ – upravo ove godine 15-godišnjoj!